

ზაზა ნიკოლოზის ძე სხირტლაძე

დაბადების თარიღი, მოქალაქეობა

1957 წლის 7 სექტემბერი, ქ. თბილისი, საქართველო

მისამართი

ბინის

ფაღიაშვილის ქ. №51

თბილისი, 01079

საქართველო

ტელ. + 995 032 222-21-37; +995 599 90 43 34

ელ. ფოსტა: zaskhirtladze@gmail.com

სამსახურის

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, ხელოვნების ისტორიისა და თეორიის ინსტიტუტი
ჭავჭავაძის პროსპ. №13, თბილისი, 0179.

ელ ფოსტა: zaza.skhirtladze@tsu.ge

განათლება

- ქ. თბილისის 54-ე საშუალო სკოლა (1964-1974 წწ.).
- თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ხელოვნებათმცოდნეობის სპეციალობით (1974-1979). სადიპლომო ნაშრომი, წარჩინებით: *„ქობაირის მონასტრის მოხატულობები“*.
- ხელოვნებათმცოდნეობის კანდიდატი (1987). სადისერტაციო ნაშრომი: *„ბერთუბნის მონასტრის მთავარი ტაძრის მოხატულობა“*.
- ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორი (2003). სადისერტაციო ნაშრომი: *„VIII-IX სს. ქართული მონუმენტური ფერწერის ძირითადი საკითხები. თელოვანის ჯვარპატიოსანი და „გარდამავალი“ ხანის მხატვრული ტენდენციები“*.

სამუშაო

- ქართული ხელოვნების ისტორიის ინსტიტუტის თანამშრომელი (1979-2004).
- თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სახოგადოებრივ პროფესიათა ფაკულტეტის ლექტორი (1985-1997).
- თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოცენტი, აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტის კავკასიოლოგიის კაბინეტის გამგე (1987-1998 წწ.).
- თბილისის სასულიერო აკადემიის პედაგოგი (1988-1998).
- თბილისის სასულიერო აკადემიის ქრისტიანული ხელოვნების კათედრის გამგე (1998-2009).
- ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ხელოვნების ისტორიისა და თეორიის ინსტიტუტის პროფესორი (2003 წლიდან დღემდე).
- ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ხელოვნების ისტორიისა და თეორიის ინსტიტუტის ხელმძღვანელი (2006 წლიდან დღემდე)
- გარეჯის კვლევის ცენტრის თავმჯდომარე (1996 წლიდან დღემდე).
- საქართველოს საპატრიარქოს საეკლესიო ხელოვნების კვლევის ცენტრის ხელმძღვანელი (2003 წლიდან დღემდე).

სამეცნიერო ინტერესები

ძველი ქართული სახვითი ხელოვნება, მისი მიმართება აღმოსავლეთისა და დასავლეთის მხატვრულ ტრადიციასთან; ქართულ-სომხური კულტურული ურთიერთობები; მონასტიციზმი, გარეჯის მრავალმთის კულტურული მემკვიდრეობა; ქართულ ხელოვნებასთან დაკავშირებული საისტორიო, საარქივო და ეპიგრაფიკული წყაროების შესწავლა-პუბლიკაცია.

ენების ფლობა

ქართული – დედაენა

ინგლისური – თავისუფლად

რუსული – თავისუფლად

ფრანგული – კარგად

ბერძნული – წერა/კითხვა

სომხური – წერა/კითხვა

პუბლიკაციები

ოცი წიგნი, მათ შორის თოთხმეტი მონოგრაფია (1985-2020 წწ.), ორასამდე სტატია, რეცენზია, თეზისი.

სტაჟირებები

კულტურული ასოციაცია “პანორამა“, ათენი, საბერძნეთი (1992-1993)

ბრიტანეთის აკადემია, ლონდონი, ვორიკი, დიდი ბრიტანეთი (1994)

დუმბარტონ ოკსი, ვაშინგტონი, აშშ (1995)

ათენის უნივერსიტეტი, ათენი, საბერძნეთი (1997)

კოლეჟ დე ფრანს, პარიზი, საფრანგეთი (1999)

ბრიტანეთის აკადემია, ლონდონი, ოქსფორდი, დიდი ბრიტანეთი (2003)

კაიროს უნივერსიტეტი, კაირო, ეგვიპტე (2004)

ბრიტანეთის აკადემია, ლონდონი (2005)

ლონდონის უნივერსიტეტი (2009)

ცენტრალური ევროპის უნივერსიტეტი (2012)

კემბრიჯის უნივერსიტეტი (2013)

გრანტები და პროექტები

- საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გრანტი კოლექტიური პროექტისათვის – „ქრისტიანული იკონოგრაფია საქართველოში (ლექსიკონი)“ – პროექტის ხელმძღვანელი (1997-1999 წწ.).
- სამეცნიერო კვლევის მხარდაჭერის ცენტრის (RSS) გრანტი ინდივიდუალური პროექტისათვის - „წმინდა ნინოს სახე ქართულ ხელოვნებაში“ – პროექტის ავტორი (1997-1999).
- ინტასის (INTAS) გრანტი კოლექტიური საერთაშორისო პროექტისათვის „გარეჯის ადრეული ხანის ნაკლებად ცნობილ ძეგლთა ფიქსაცია, კვლევა და რესტავრაცია“ – პროექტის კოორდინატორი ქართული მხრიდან, სახვითი ხელოვნებისა და არქიტექტურის ჯგუფის ხელმძღვანელი (1997-2000).
- საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გრანტი კოლექტიური პროექტისათვის – „ძველი ქართული კედლის მხატვრობის კორპუსი“ – პროექტის მონაწილე (1999-2001).
- აშშ სახელმწიფო დეპარტამენტის განათლებისა და კულტურის განყოფილების (ECA) გრანტი (ანკარის ბრიტანული არქეოლოგიური ინსტიტუტის (BIAA) და უორიკის უნივერსიტეტის თანადაფინანსებით) საერთაშორისო კონფერენციის ორგანიზაციისათვის „სამონასტრო ცხოვრება უდაბნოში: გარეჯა და ქრისტიანული აღმოსავლეთი“ – პროექტის ხელმძღვანელი (თბილისი, 2000).
- კულტურული მემკვიდრეობის ფონდის გრანტი გარეჯის წმ. დავითის ლავრის ძეგლთა რესტავრაციის კოლექტიური პროექტისათვის – პროექტის მონაწილე (2001).
- საერთაშორისო კვლევისა და გაცვლის საბჭოს (IREX) გრანტი (აშშ სახელმწიფო დეპარტამენტის განათლებისა და კულტურის განყოფილების (ECA) თანადაფინანსებით) საერთაშორისო კონფერენციის მასალების პუბლიკაციისათვის „სამონასტრო ცხოვრება უდაბნოში: გარეჯა და ქრისტიანული აღმოსავლეთი“ – პროექტის ხელმძღვანელი (2001).
- საქართველოს საპატრიარქოს საეკლესიო ხელოვნების კვლევის ცენტრის და საქველმოქმედო ფონდ „ცისკარის“ პროექტები – „ისტორია სახეებში:

ისტორიულ პირთა გამოსახულებები ქართულ ხელოვნებაში“ და „ქართველ წმინდანთა გამოსახულებების კორპუსი“ – პროექტის ხელმძღვანელი (2003-2008).

- მსოფლიო ბანკისა და საქართველოს დაცული ტერიტორიების განვითარების ცენტრის პროექტი: „დავით გარეჯის დაცული ლანდშაფტის კონსერვაციის მენეჯმენტის სახელმძღვანელო დოკუმენტის მომზადება“ – კულტურული მემკვიდრეობის კომპონენტის ხელმძღვანელი (2004-2005).
- საქართველოს ეროვნული მუზეუმის გრანტი პროექტისათვის – „მონასტრები და დასახლებები ივრისპირა გარეჯში“ – პროექტის მონაწილე (2005).
- ამერიკის საელჩოს კულტურული მემკვიდრეობის ფონდის გრანტი პროექტისათვის: „გარეჯის უდაბნოს თეთრი უდაბნოს მონასტრის მოხატულობის მოხსნილი ფრაგმენტების გადაუდებელი რეაბილიტაცია“ – პროექტის ხელმძღვანელი (2007-2008).
- რუსთაველის ფონდის გრანტი პროექტისათვის – „ქართული, სპარსული და ოსმალური მოხატული დოკუმენტები საქართველოს სიძველეთსაცავებიდან“ – პროექტის მონაწილე (2009-2011).
- ცენტრალური ევროპის უნივერსიტეტის გრანტი პროექტისთვის – „კავკასია და ბიზანტია შუა საუკუნეების განმავლობაში – ინოვაციური კურიკულუმის შექმნა“, პროექტის მონაწილე (2010-2013).
- თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მიზნობრივი სამეცნიერო-კვლევითი პროგრამის გრანტი პროექტისთვის – „ქართული სიძველეები საზღვარგარეთ: ათონის მთის ფილოთეოსის მონასტრის ფრესკები“, პროექტის ხელმძღვანელი (2015).
- თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მიზნობრივი სამეცნიერო-კვლევითი პროგრამის გრანტი პროექტისთვის – „უცნობი მასალები წმ. ქეთევან დედოფლის მარტვილობის ისტორიისთვის“, პროექტის ხელმძღვანელი (2016).
- რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის გრანტი პროექტისთვის - „ანისი: ქართული მემკვიდრეობა“, პროექტის ხელმძღვანელი (2015-2019)

- გეტის ფონდის გრანტი პროექტისთვის „საზღვრების გადაკვეთისას: ქრისტიანები და მაჰმადიანები და მათი ხელოვნება ანატოლიასა და კავკასიაში“, პროექტის მონაწილე (2015-2018).

საღიგობო კურსები

- მსოფლიო ხელოვნების ისტორია – თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საზოგადოებრივ პროფესიათა ფაკულტეტი (1985-1998 წწ.).
- ქრისტიანული ხელოვნება – თბილისის სასულიერო აკადემია, ქრისტიანული ხელოვნების ფაკულტეტი (1988-2009).
- ქართული კედლის მხატვრობა – თბილისის სასულიერო აკადემია, ქრისტიანული ხელოვნების ფაკულტეტი (1988-2009), თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი (2003 წლიდან დღემდე).
- ქართულ-სომხური ურთიერთობები – თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტი (1988-1998 წწ.).
- ფერწერული სკოლები შუა საუკუნეების საქართველოში – თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, მაგისტრატურის კურსი (2003 წლიდან დღემდე).
- ბიზანტიური ფერწერა – თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, ბაკალავრიატის კურსი (2003-2006 წწ.).
- ქართული ოქრომჭედლობა – თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, ბაკალავრიატის კურსი (2003-2012 წწ.).
- ძველი ქართული სახვითი ხელოვნება – თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, ბაკალავრიატის კურსი (2004-2009 წწ.).
- ძველი საქართველოს არქიტექტურა და სახვითი ხელოვნება – თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარული ფაკულტეტი, ხელოვნების

ისტორიისა და თეორიის მიმართულება, ბაკალავრიატის კურსი (2009 წლიდან დღემდე).

- შუა საუკუნეების ქართული სახვითი ხელოვნება – თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარული ფაკულტეტი, ხელოვნების ისტორიისა და თეორიის მიმართულება, ბაკალავრიატის კურსი (2009 წლიდან დღემდე).
- რელიქვიები და ხატები შუა საუკუნეების საქართველოში – თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, მაგისტრატურის კურსი (2006 წლიდან დღემდე).
- ფერწერული სკოლები შუა საუკუნეების საქართველოში – თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, მაგისტრატურის კურსი (2006 წლიდან დღემდე).
- თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარული ფაკულტეტის ხელოვნების ისტორიისა და თეორიის საბაკალავრო პროგრამის ხელმძღვანელი (2006-2008)
- თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარული ფაკულტეტის ხელოვნების ისტორიისა და თეორიის სამაგისტრო პროგრამის ხელმძღვანელი (2006 წლიდან დღემდე).
- თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარული ფაკულტეტის ხელოვნების ისტორიისა და თეორიის სადოქტორო პროგრამის ხელმძღვანელი (2007 წლიდან დღემდე).

მონაწილეობა საერთაშორისო სიმპოზიუმებში

- გამოქვაბულ კომპლექსთა რესტავრაციისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სიმპოზიუმი (თბილისი, 1982).
- ქართული ხელოვნების IV საერთაშორისო სიმპოზიუმები (თბილისი, 1983).
- სომხური ხელოვნების საერთაშორისო სიმპოზიუმი (ერევანი, 1985).
- ქართული ხელოვნების VI საერთაშორისო სიმპოზიუმები (თბილისი, 1989).
- ბიზანტინისტთა XVI საერთაშორისო წლიური კონფერენცია (ბალტიმორი, 1990).

- ბიზანტინისტთა XVIII საერთაშორისო კონგრესი (მოსკოვი, 1991).
- ბიზანტინისტთა XVIII საერთაშორისო წლიური კონფერენცია (შემპეინი, ილინოისი, 1990)
- ბიზანტინისტთა XVIII საგაზაფხულო სიმპოზიუმი (ბირმინგემი, 1994).
- ბიზანტინისტთა XXXIII საგაზაფხულო სიმპოზიუმი (უორიკი, 1999).
- საერთაშორისო მრგვალი მაგიდა “საქართველო ირანსა და ევროპას შორის“ (თბილისი, 2001).
- ბიზანტინისტთა XX საერთაშორისო კონგრესი (პარიზი, 2001).
- V საერთაშორისო ქართველოლოგიური სიმპოზიუმი (თბილისი, 2006).
- ბიზანტინისტთა XXI საერთაშორისო კონგრესი (ლონდონი, 2006).
- საერთაშორისო სიმპოზიუმი: ბიზანტინისტიკა საქართველოში – II (ბათუმი, 2007).
- კავკასიოლოგთა I საერთაშორისო კონგრესი (თბილისი, 2007).
- კვიპროსის კვლევის საერთაშორისო სიმპოზიუმი (ნიქოზია, 2008).
- ისლამურ ხელნაწერთა IV საერთაშორისო სიმპოზიუმი (კემბრიჯი, 2008).
- ბიზანტინისტთა LXIII საგაზაფხულო სიმპოზიუმი (ლონდონი, 2009).
- საერთაშორისო კოლოქიუმი „ხელნაწერთა შექმნა მეთერთმეტე საუკუნის კონსტანტინოპოლში“ (ოქსფორდი, 2011).
- ბიზანტინისტთა XXII საერთაშორისო კონგრესი (სოფია, 2011).
- VI საერთაშორისო ქართველოლოგიური სიმპოზიუმი (თბილისი, 2011).
- ბიზანტინისტთა LXV საგაზაფხულო სიმპოზიუმი (ოქსფორდი, 2012).
- საერთაშორისო კონფერენცია – „პოსტ-ბიზანტიური ხელოვნება: ქრისტიანული მართლმადიდებლური ხელოვნება „არაბიზანტიურ“ სამყაროში?“ (ბუდაპეშტი, 2013)
- საერთაშორისო სემინარი – „შუა საუკუნეების საქართველო“ (ოქსფორდი, 2015).
- საერთაშორისო სემინარი – „შუა საუკუნეების ქართული კულტურულ მემკვიდრეობა თურქეთში“ (ოქსფორდი, 2016).
- IV საერთაშორისო კონფერენცია – „ტაო-კლარჯეთი“ (თბილისი, 2016)

- საერთაშორისო კონფერენცია – „კულტურული ურთიერთმიმართებები შუა საუკუნეების საქართველოში“ (ფრიბურგი, 2017)

პროფესიული და სამეცნიერო ორგანიზაციების და რედაქციების წევრობა

- ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის საგამომცემლო კოლეგიის წევრი (2007 წლიდან დღემდე).
- თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარული ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე (2007-2016).
- საქართველოს საპატრიარქოს საეკლესიო ხელოვნების კვლევის ცენტრის ხელმძღვანელი (2003 წლიდან დღემდე).
- საქართველოს საპატრიარქოს საეკლესიო ხელოვნებსა და რესტავრაციის საბჭოს წევრი (1994-2007).
- საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ქრისტიანული თეოლოგიისა და რელიგიის ისტორიის შემსწავლელი კომისიის (2007 წლიდან დღემდე).
- რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის სამეცნიერო საბჭოს ფონდის წევრი (2007-2011).
- გელათის მეცნიერებათა აკადემიის წევრი (2010 წლიდან დღემდე).
- საქართველოს ბიზანტინისტთა ასოციაციის წევრი (2007 წლიდან დღემდე).
- საქართველოს პატრისტიკული ასოციაციის წევრი (2014 წლიდან დღემდე).
- საეკლესიო-საენციკლოპედიო ცენტრის ერთ-ერთი დამფუძნებელი, საქართველოს ეკლესიის ენციკლოპედიის რედაქტორი (ხელოვნების მიმართულება) (2006 წლიდან დღემდე).
- საქართველოს ეროვნული მუზეუმის „მოამბის“ რედაქციის წევრი (2010 წლიდან – დღემდე).

- გელათის მეცნიერებათა აკადემიის „შრომების“ რედაქტორის მოადგილე (2015 წლიდან – დღემდე).
- ჟურნალ „ლიტერატურა და ხელოვნების“ რედკოლეგიის წევრი (1990-2001).
- თბილისის სასულიერო აკადემიის „სამეცნიერო-საღვთისმეტყველო შრომების“ რედკოლეგიის წევრი (1999-2009).
- ჟურნალ „ჯვარი ვაზისას“ რედკოლეგიის წევრი (1998 წლიდან დღემდე).
- ჟურნალ „რელიგიის“ რედკოლეგიის წევრი (2008 წლიდან დღემდე).
- ჟურნალ „ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანის“ რედკოლეგიის წევრი (2009 წლიდან დღემდე).
- „საისტორიო კრებულის“ ერთ-ერთი გამომცემელ-რედაქტორი (2012 წლიდან დღემდე).
- თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარული ფაკულტეტის სამეცნიერო ჟურნალის „ჰუმანიტარული კვლევები. წელიწადეული“ რედაქტორი (2008-2018).
- ჟურნალ *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ-ın* (ანკარა, თურქეთი) სარეცენზიო საბჭოს წევრი (2010 წლიდან დღემდე).

გამოქვეყნებული ნაშრომები

წიგნები

1. *საბერეების ფრესკული წარწერები* (გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 1985), 152 გვ.
2. *ივერიის ღმრთისმშობლის ხატის მოჭედებულობა* (გამომცემლობა „ლიტა“, თბილისი, 1994), 74 გვ., 22 ტაბ. ილ.
3. *გარეჯის ეპიგრაფიკული ძეგლები, I, ნაწილი პირველი, გამოსაცემად მოამზადეს დარეჯან კლდიაშვილმა და ზაზა სხირტლაძემ* (გარეჯის საგანძური, II) (თბილისი, 1999), 388 გვ., 83 ტაბ. ილ.
4. *ისტორიულ პირთა პორტრეტები გარეჯის მრავალმთის ქოლგაირის მონასტერში* (თბილისი, 2000), 134 გვ. XII ტაბ. ილ.

5. *წმ. დავით გარეჯელის განსასვენებელი* (თბილისი, 2006), 207 გვ.
6. *ადრეული შუა საუკუნეების ქართული კედლის მხატვრობა. თელოვანის ჯვარპატიოსანი და მისი ფრესკები* (გამომცემლობა „ნეკერი“, თბილისი, 2008), XX+376 გვ., 169 სურ., XVI ტაბ. ილ.
7. *გარეჯის ისტორიული დოკუმენტები. XIII-XVIII სს., გამოსაცემად მოამზადეს დოდო ლომიძემ, მანანა ჭუმბურიძემ და ზაზა სხირტლაძემ, ზეინაბ გურჯიძის და ლევან ბუკიას მონაწილეობით*, ნაკვეთი I (გარეჯის საგანძური, V) (თბილისი, 2008), 520 გვ.
8. *სორის ეკლესია* (თბილისი, 2009), 60 გვ.
9. *ოთხთა ეკლესიის ფრესკები* (თბილისი, 2009), XXIV+405 გვ., 261 სურ., XX ფერადი ტაბ. ილ.
10. *მოხატული ისტორიული დოკუმენტები* (თბილისი, 2011), 282 გვ., 24 ტაბ. ილ. (თ. აბულაძესთან, ც. აბულაძესთან, დ. კლდიაშვილთან და ი. კოშორიძესთან ერთად).
11. *გარეჯის ისტორიული დოკუმენტები. XIII-XVIII სს., გამოსაცემად მოამზადეს დოდო ლომიძემ, მანანა ჭუმბურიძემ და ზაზა სხირტლაძემ, ზეინაბ გურჯიძის და ლევან ბუკიას მონაწილეობით*, ნაკვეთი II (გარეჯის საგანძური, VI) (თბილისი, 2011), 538 გვ., 93 ტაბ. ილ.
12. *წმინდა შიო მღვიმელის ცხოვრების ძველი ნუსხა* (თბილისი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2014), 181 გვ.
13. *ლექსად თქმული წმიდა გიორგის ცხოვრება*, ფოტოტიპირი გამოცემა (თბილისი, 2020), 360 გვ.
14. *სინას მთის ექვსკარედი ხატი. ლიტურგიკული კალენდარი ბიზანტიურ და ქართულ სახვით ტრადიციაში* (თბილისი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2020).

პუბლიკაციები

15. *ღირსი გაბრიელ მცირე, ღვთივსულიერნი თხრობანი სულთა ღვთის-მოყვარეთა ფრიად სარგებელნი* (გარეჯელ მამათა ცხოვრება), გამოსაცემად

- მოამზადა ზაზა სხირტლაძემ* (გამომცემლობა „ნათლისმცემელი“, თბილისი, 2002), 87 გვ.
16. *Епископ Кирион, Монастырь Ахтала, Издание, предисловие, комментарии Э. Бубулашвили и З. Схиртладзе* (Тбилиси, 2005), 160 გვ.
  17. *ექვთიმე თაყაიშვილი, ჯრუჭის მონასტერი და მისი სიძველეები, გამოსაცემად მოამზადეს ზაზა სხირტლაძემ და ნათია გელდიაშვილმა* (თბილისი, 2010), 150 გვ., 45 სურ. ილ.
  18. *გიორგი ბოჭორიძე, ქართლის ეკლესია-მონასტრები და სიძველეები, გამოსაცემად მოამზადეს ზაზა სხირტლაძემ და ნატალია ჩიტიშვილმა, ინვა გოვობერიშვილის მონაწილეობით* (თბილისი, 2011), 465 გვ., 103 ტაბ. ილ.
  19. *შალვა ამირანაშვილი, ნარკვევები ქართული ხელოვნების ისტორიიდან* (თბილისი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2019), 372 გვ.
  20. *დიმიტრი გორდევი, ძველი ქართული ხელოვნება. ეტიუდები* (თბილისი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2020) (იბეჭდება)

საჟურნალო სტატიები

21. ტაძრის მომხატავი ოსტატის აღმნიშვნელი ტერმინისათვის ძველ ქართულში, *საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე*, ტ. 103, №1 (1981), გვ. 221-224.
22. საკურთხევლის მოხატულობის სქემის ზოგი თავისებურება XIII საუკუნის ქართულ კედლის მხატვრობაში, *მაცნე, ისტორიის არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიისა და ხელოვნების ისტორიის სერია*, 1981, №4, გვ. 85-99.
23. ღმრთისმშობლის ცხოვრების აპოკრიფული ციკლი ბერთუბნის ტაძრის მოხატულობაში, *მაცნე, ისტორიის არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიისა და ხელოვნების ისტორიის სერია*, 1982, №2, გვ. 114-133; №4, გვ. 164-183.
24. მრავალძალის წმ. გიორგის ეკლესია, *ძველის მეგობარი*, №60 (1982), გვ. 40-49.
25. ორი მეტყველი პორტრეტი, *საბჭოთა ხელოვნება*, 1983, №3, გვ. 55-60.

26. Особенности композиционного построения росписи пещерного храма в Бертубани, *ქართული ხელოვნებისადმი მიძღვნილი IV საერთაშორისო სიმპოზიუმი* (თბილისი, 1983), 12 გვ.
27. გამოკვლევა ქობაირის ტაძრის მოხატულობის შესახებ, *თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები*, ტ. 243 (1983), გვ. 175-198.
28. ფილა ქართული წარწერით ახტალის მონასტრიდან, *მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია*, 1983, №2, გვ. 129-132.
29. ბერთუბნის ტაძრის მოხატულობის ფრაგმენტები საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმიდან, *ძველის მეგობარი*, №63, 1983, გვ. 59-65.
30. სამეფო კტიტორული პორტრეტი გარეჯის ნათლისმცემლის მონასტრის მთავარ ტაძარში, *საბჭოთა ხელოვნება*, 1983, №11, გვ. 96-110.
31. მოქანდაკე ბიძინა ავალიშვილი, *საბჭოთა ხელოვნება*, 1983, №8, გვ. 104-112.
32. ბერთუბნის ტაძრის მოხატულობის ფრაგმენტები საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმიდან, II, *ძველის მეგობარი*, №65, 1984, გვ. 63-69.
33. ქართული სახელოვნებათმცოდნეო ტერმინოლოგიის დადგენისათვის, *საბჭოთა ხელოვნება*, 1984, №1, გვ. 83-89 (დ. თუმანიშვილის თანაავტორობით).
34. ქართული ხელოვნება საერთაშორისო ასპარეზზე, *მაცნე, ისტორიის არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიისა და ხელოვნების ისტორიის სერია*, 1984, №2, გვ. 177-186.
35. თრიალეთის ვერცხლის თასის სიუჟეტურ გამოსახულებათა გაგებისათვის, *კახეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის შრომები*, VI (1984), გვ. 133-153 (მ. ბერიაშვილის თანაავტორობით).
36. წრომის ტაძრის ისტორიისათვის, *მაცნე, ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიისა და ხელოვნების ისტორიის სერია*, 1985, №3, გვ. 165-170.
37. ახალი მასალები საქართველოს სამხრეთი ისტორიული პროვინციების მოხატულობათა შესახებ, *საბჭოთა ხელოვნება*, 1986, №3, გვ. 125-134.
38. მინაწერი ნათლისმცემლის მონასტრიდან, *ძველის მეგობარი*, 1986, №2, გვ. 40-43.

39. ნოქალაქევის ორმოც მოწამეთა ეკლესიის თავდაპირველი ფერწერული დეკორის შესახებ, *ნოქალაქევი-არქეოპოლისი*, ტ. II (თბილისი, 1987), გვ. 126-135.
40. კვლავ ნათლისმცემლის საქტიტორო გამისახულებების შესახებ, *საბჭოთა ხელოვნება*, 1987, №3, გვ. 108-113.
41. ეკლესია-მონასტერთა გამოსახულებები შუა საუკუნეების ქართულ სახვით ხელოვნებაში. სამშვილდე, *საქართველოს მუზეუმის მოამბე*, ტ. XXIX-B (1987), გვ. 52-57.
42. ქართული ფრესკის პირველი გამოფენა, *საბჭოთა ხელოვნება*, 1988, №1, გვ. 105-118.
43. ფრესკის ფრაგმენტი ფიას წმ. თევდორეს ეკლესიის საკუროსხეველში, *მაცნე, ისტორიის არქეოლოგიის ეთნოგრაფიისა და ხელოვნების ისტორიის სერია*, 1988, №3, გვ. 171-178.
44. ქართული ხელოვნებისადმი მიძღვნილი VI საერთაშორისო სიმპოზიუმი, *საბჭოთა ხელოვნება*, 1990, №1, გვ. 77-93.
45. გარეჯის შუა საუკუნეების ნახატი გრაფიტები, *საბჭოთა ხელოვნება*, 1990, №5, გვ. 71-79 (დ. კლდიაშვილის თანაავტორობით).
46. წინასიტყვაობა და შენიშვნები რ. შმერლინგის ნაშრომისათვის – К вопросу о характеристике главного храма Ахталы как памятника пограничного района Грузии и Армении, კრებულში: *ამიერკავკასიის ისტორიის პრობლემები* (თბილისი, 1991), გვ. 206-237.
47. ახიზის ეკლესიისა და მისი მოზაიკის გამო, *ლიტერატურა და ხელოვნება*, 1991, №3, გვ. 154-160.
48. 980 წლის წარწერა თელოვანის ჯვარპატიოსანიდან, *მრავალთავი*, XVI (1991), გვ. 196-203 (დ. კლდიაშვილის ტანაავტორობით).
49. გარეჯის წმ. დოდოს მონასტრის გუმბათიანი ეკლესიის მოხატულობის სისტემისათვის, *საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე*, ტ. 144, №1 (1991), გვ. 109-112.
50. ქტიტორთა გამოსახულებები წმ. დოდოს მონასტრის მთავარ ტაძარში, *ძეგლის მეგობარი*, 1991, №1, გვ. 49-54.

51. *A propos du decor absidal de C'romi, *Revue des etudes georgiennes et caucasiennes*, N6-7 (1991), p. 163-183.
52. *Le tremblement de terre du Printemps 1991, *Revue des etudes géorgiennes et caucasiennes*, N6-7 (1991), p. 307-315.
53. ღმრთისმშობლის მიძინების კომპოზიცია კუმურდოს ეკლესიაში, *მაცნე, ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიისა და ხელოვნების ისტორიის სერია*, 1992, №2, გვ. 143-159.
54. ეკლესია-მონასტერთა გამოსახულებები ქართულ ხელოვნებაში. *ოშკი, ხელოვნება*, 1992, №1-2, გვ. 11-22.
55. ეპიზოდი საქართველოს ეკლესიის ისტორიიდან, *ლიტერატურა და ხელოვნება*, 1992, №3-4, გვ. 229-244 (ე. ჭელიძის თანაავტორობით).
56. თელოვანის ეკლესიის ორი უცნობი კრიპტოგრამა, *საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე*, ტ. 145, №1 (1992), გვ. 214-217.
57. მონოფიზიტური ტაძრის შემკულობის საკითხისათვის, *თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები*, ტ. 309 (1992), გვ. 151-167.
58. უცნობი ეპიგრაფიკული მასალები საქართველოს სამხრეთი ისტორიული პროვინციებიდან, *მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია*, 1993, №2, გვ. 90-102.
59. *Les portraits de l'église principale du monastere Natlismtsemeli a Garedja, *Pjshfa*= N23, 1993-1994, p. 5-14.
60. ხატი მართლმადიდებლურ ეკლესიაში, *წყარო*, №25, 1994, გვ. 4-11.
61. *The Mother of All the Churches: Remarques on the Iconographic Programme of the Apse Decoration of Dort Kilise, *Cahiers Archeologiques*, 43 (1995), p. 101-116.
62. *Silver Madallion from Gareji, *Jahrbuch der osterreichschen Byzantinistik*, 45 (1995), p. 277-282.
63. დავით გარეჯის ფრესკული მხატვრობა, კრებულში: *დავით-გარეჯი* (თბილისი, 1996), გვ. 6-8 (ინგლ.), 16-19 (ქართ.).
64. *Grundstze der georgischen Kirche, *საქართველოს საპატრიარქოს მოამბე*, 1996, გვ. 4-7 (ს. ვარდოსანიძის თანაავტორობით).
65. ძველი ქართული საეკლესიო ხელოვნება, *საქართველოს საპატრიარქო*, 1997, №1, გვ. 17-23.

66. *Early Medieval Georgian Monumental Painting: Establishment of the System of Church Decoration, *Oriens Christianus*, 81 (1997), p. 169-206.
67. ტადარი ივერონის მახლობლად, *ლიტერატურა და ხელოვნება*, 1998, №1, გვ. 102-108.
68. *Canonizing the Apocrypha: the Abgar Cycle in the Alaverdi and Gelati Gospels, in: *The Holy Face and the Paradox of Representation*, edited by Herbert L. Kessler and Gerhard Wolf [*Villa Spelman Colloquia*, vol. 6] (Bologna, 1998), p. 69-93.
69. წმინდა მიწაზე, *საქართველოს საპატრიარქო*, №1, 1998, გვ. 17-28.
70. ახალი შუამთის მონასტერი (ბუკლეტი) (თბილისი, 1998).
71. იოანე თოხაბი – სინაზე მოღვაწე ქართველი მხატვარი, *ლიტერატურა და ხელოვნება*, 1998, №3, გვ. 61-72.
72. ქვითხურო ბერის ფრესკა გარეჯის ნათლისმცემლის მონასტერში, *საქართველოს საპატრიარქო*, 1999, №1, გვ. 33-39.
73. ღმრთისმშობლის იკონოგრაფიისათვის: ქიმეუტი, *სამეცნიერო-საღვთისმეტყველო შრომები*, №1 (1999), გვ. 46-64 (დ. წიქარიშვილთან ერთად).
74. *First Fieldwork Rapport on the survey, restoration and analysis of recently discovered rock-cut monasteries in the Gareja desert of Georgia, *Bulletin of British Byzantine Studies*, 25 (1999), p. 27-30 (ე. ისტმონდთან ერთად).
75. *Medieval Georgian Painting, in: *National Treasury of Georgia* (London, 1999), p. 102-107.
76. *Under the Sign of the Triumph of Holy Cross: Telovani Church Original Decoration and its Iconographic Programme, *Cahiers Archéologique*, 47 (1999), p. 101-118.
77. მასალები წირქოლის ეკლესიის მოხატულობის შესწავლისათვის. წმინდა დედათა გამოსახულებები, *თბილისის უნივერსიტეტის შრომები*, ტ. 328 (1999), გვ. 158-169.
78. იერუსალიმის ჯვრის მონასტერი: ტაძრის ისტორიის აღრეული ეტაპი არქეოლოგიური აღმოჩენების შუქზე, *თბილისის უნივერსიტეტის შრომები*, ტ. 328 (1999), გვ. 268-280 (ნ. ხუციშვილთან ერთად).

79. სინას მთის საწელიწდო ხატის შედგენილობისათვის, *თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ხელოვნების ისტორიის და თეორიის კათედრის სამეცნიერო შრომების კრებული*, I (2000), გვ. 197-225, 355-356.
80. *Newly discovered early paintings in the Gareja desert, in A. Eastmond ed., *Eastern Approaches to Byzantium [SPBS Publications, 9]* (Aldershot, 2001), p. 149-167.
81. იოანე მამასახლისის საქტიტორო მოღვაწეობა გარეჯის მრავალმთის ნათლისმცემლის მონასტერში, კრებულში: *სამონასტრო ცხოვრება უდაბნოში, გარეჯა და ქრისტიანული აღმოსავლეთი* (თბილისი, 2001), გვ. 133-166.
82. გამოქვეყნებული სამარტივლე წამებულში, *Academia*, №1 (2001), გვ. 50-55 (ზ. თვალჭრელიძესთან ერთად).
83. კულტურული მემკვიდრეობა და ეროვნული ცნობიერება, *ეროვნული ღირსებისათვის*, თბილისი, 2001, გვ. 121-122.
84. *Final report on an INTAS project to survey, record and restore a number of newly discovered rock-cut monasteries in the Gareja desert, Georgia, *Bulletin of British Byzantine Studies*, 27 (London, 2001), p. 36-38 (ა. ისტმონდთან ერთად).
85. წმ. დავით გარეჯელის ცხოვრების ციკლი უდაბნოს მონასტრის მთავარი ეკლესიის სადიაკონეს მოხატულობაში: ახალი მონაცემები და დაკვირვებები, *საქართველოს სიძველენი*, №2 (2002), გვ. 28-49 (ე. ისტმონდთან ერთად).
86. იერუსალიმის ქართველთა მონასტრის წინამძღვრის ანტონის ფრესკული გამოსახულება თოკალე ქილისეს (კაპადოკია) მოხატულობაში: მონაცემები სავარაუდო გაიგივებისათვის, *გელათის მეცნიერებათა აკადემიის შრომები*, №3 (2002), გვ. 31-42.
87. *Udabno Monastery in the Gareja Desert, Georgia, *Bulletin of British Byzantine Studies*, 28 (London, 2002), p. 32-35 (ე. ისტმონდთან ერთად).
88. *Georgian Manuscripts in the Lavra of St. Sabas, *Le Muséon*, t. 116 (2003), p. 217-230.
89. ქრისტიანული საეკლესიო ხუროთმოძღვრების სახისმეტყველებისათვის. ედესის ტაძრის ჰიმნი, *სამეცნიერო-საღვთისმეტყველო შრომები*, №2 (2004), გვ. 137-163.
90. ლითონის ახლადგამოვლენილი ნივთები გარეჯის წმ. იოანე ნათლისმცემლის მონასტრიდან, *კავკასიის მაცნე*, №9 (2004), გვ. 87-94 (ზ. თვალჭრელიძესთან ერთად).

91. ბერთა მთის ქვაბებში, *კავკასიის მაცნე*, №10 (2004), გვ. 115-122.
92. მასალები გარეჯის მრავალმთის ადრეულ მოხატულობათა შესწავლისათვის. მრავალწიაროს ეკლესია, *ქრისტიანობის ოცი საუკუნე საქართველოში* (თბილისი, 2004), გვ. 253-269.
93. მოხატულობის ფრაგმენტები ქემერტის ეკლესიიდან, *საქართველოს სიძველენი*, №6 (2005), გვ. 9-20 (მ. ბუჩუკურთან ერთად).
94. საქართველოში ანიკონურ მოხატულობათა არსებობის პრობლემისათვის, *თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ხელოვნების ისტორიის და თეორიის კათედრის სამეცნიერო შრომების კრებული*, 6 (2005), გვ. 198-246.
95. *The Original Cladding of the Portaitissa Icon, *Oriens Christianus*, 89 (2005), p. 148-219.
96. *Wunder der freskenmalerei im Mittelalter, *Wostok*, Nr. 1 (Frühjahr 2005), p. 14-18.
97. ჯრუჭის მონასტერი და მისი სიძველენი, *ფუძე*, №3 (2005), გვ. 40-41.
98. *Martyrs and Martyria in the Gareja Desert, in: *M. Kaplan ed., Monasteres, images, pouvoirs et societe a Byzance [Byzantina Sorbonensia – 23]*, (Paris, 2006), p. 61-88.
99. წმ. შიო ახლისა და მის თანამოწამეთა სამარტვილე გარეჯის მრავალმთის წმ. დავითის ლავრაში, კრებულში: *შოთა მესხია-90* (თბილისი, 2006), გვ. 214-223.
100. *Four Inages of Sinai in Georgian Psalter, *Le Museon*, 119 (2006), p. 429-461.
101. წმ. ელიას ეკლესია უდაბნოს მთაზე: გაწმენდითი და საკონსერვაციო სამუშაოები, კრებულში: *თამარ გამსახურდია – 70* (თბილისი, 2007), გვ. 319-330.
102. ბედი მოღვაწისა. ვახტანგ ჯობაძე, *მრავალთავი*, XXIII (2007), გვ. 464-471.
103. *Udabno Monastery in Georgia: Innovation, Conservation and Reinterpretation of Medieval Art, *Iconographica*, VII (2008), p. 23-43 (ე. ისტმონდთან ერთად).
104. წმინდა ნინო და ძველი ქართული სახვითი ხელოვნება, კრებულში: *წმინდა ნინო* (თბილისი, 2008), გვ. 330-351, ტაბ. 1-17.
105. იერუსალიმი–ათონი–ტაო. დავით კურაპალატის საქტიტორო ღვაწლი და ოთხთა ეკლესია, *ბიზანტიზმისტიკა საქართველოში – II* (თბილისი, 2008), გვ. 693-724.
106. პროექტის – „ისტორია სახეებში. ისტორიულ პირთა გამოსახულებები ქართულ ხელოვნებაში“ მიმდინარეობის თაობაზე, კრებულში: *ივანე ჯავახი*

- იშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის 2007 წლის საველე ექსპედიციებისა და სასწავლო პრაქტიკის ანგარიში, 1 (თბილისი, 2008), გვ. 31-32.
107. ჩვაბიანის მაცხოვრის ეკლესიის მოხატულობის ფენები და მათი ქტიტორები, *სვანეთი – III* (თბილისი, 2008), გვ. 85-91.
108. *The Apse decoration of the Akhiza Cathedral: Documents and Materials in the Museums of Georgia, *Anatolian Studies*, 59 (2009), p. 139-146.
109. *Einige Aspekte der georgische Wandmalerei des 8.-9. Jahrhundert, *Georgica*, 31 (2009), S. 83-92.
110. კარბის წმ. სამების ეკლესია, *საქართველოს სიძველენი*, №12 (2009), გვ. 76-100 (ნ. ჩიტიშვილთან ერთად).
111. *The Oldest Paintings in Oshki Church. Byzantine Church Decoration and Georgian Art, *Eastern Christian Art*, 7 (2010), p. 97-134.
112. *The Symbol of the Thorn Bush in Georgian Narrative and Visual Sources, *Le Museon*, 123 (2010), p. 363-385 (ქ. ბეზარაშვილის თანაავტორობით).
113. მონასტრები და დასახლებები გარეჯში. ქვაბები, *საქართველოს ეროვნული მუზეუმის მოამბე*, საზოგადოებრივ მეცნიერებათა სერია, №1 (46-B) (2010), გვ. 96-117 (ზ. თვალჭრელიძის თანაავტორობით).
114. *An Unknown Donor Image in Otkhta Eklesia, *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ*, 4 (2010), p. 95-122.
115. მეფეთა მეფის ფრესკა გელათის მონასტრის მთავარი ტაძრის ეკვდერში. მასალები შესაძლო გაიგივებისათვის, *ჰუმანიტარული კვლევები. წელიწდეული*, II (2011), გვ. 223-255.
116. წმ. ნინოს ცხორების ციკლი გარეჯის მრავალმთის უდაბნოს მონასტრის მთავარი ეკლესიის მოხატულობაში, *საისტორიო კრებული*, 1 (თბილისი, 2011), გვ. 344-389.
117. *Another Portrait of Queen Tamar? in: C. Erel, B. İşler, N. Peker, G. Sağır eds., *Anadolu Kültürlerinde Süreklilik ve Değişim, Dr. A. Mine Kadıroğlu'na Armağan* (Ankara, 2011), p. 505-523.
118. ივერიის კარის ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ხატი, *მაყვლოვანი*, №7 (2012), გვ. 7-13.

119. ქტიტორის გამოსახულება ოთხთა ეკლესიაში, *V ქართველოლოგიური სიმპოზიუმის მასალები* (თბილისი, 2011), გვ. 391-409.
120. წინასიტყვაობა, წიგნში: *საეკლესიო მონატული ხელნაწერი წიგნები, ქართულ ხელნაწერთა კოლექცია (IX-XIX საუკუნეები)* (თბილისი, 2011), გვ. 3-9 (მ. ჭუმბურიძესთან ერთად).
121. ფრესკის ფრაგმენტი წრომის ტაძარში, კრებულში: *კავკასია აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის. ისტორიულ-ფილოლოგიური ძიებანი, მიძღვნილი ზაზა ალექსიძის დაბადების 75 წლისთავისადმი* (თბილისი, 2012), გვ. 395-414.
122. *Apocryphal Cycle of the Virgin in Medieval Georgian Murals. Preliminary Observations, *ΣΥΜΕΙΚΤΑ, Collection of Papers Dedicated to the 40th Anniversary of the Institute for Art History, Faculty of Philosophy, University of Belgrade, Edited by Ivan Ctevovic* (Belgrade, 2012), p. 103-118.
123. *Aus der Geschichte der georgischer Wandmalerei des frühen Mittelalters, *Georgica*, 35 (2012), S. 111-120.
124. სვეტიცხოვლის ტაძრის რელიეფი, *საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის მაცნე, ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიისა და ხელოვნების ისტორიის სერია*, №1 (2013), გვ. 114-130.
125. წმ. დავით გარეჯელის ქვაბი მთაწმინდაზე, *საისტორიო კრებული*, 3 (თბილისი, 2013), გვ. 266-287.
126. „შეუწველი მაყელის“ წმინდა ადგილის პიეროტროპული მნიშვნელობისთვის: ნარატივი და იკონოგრაფია, *ლიტერატურული ძიებანი*, XXXIV (2013), გვ. 82-99 (ქ. ბეზარაშვილის თანაავტორობით).
127. „გალობანი ყოველთა წმიდათანი“ ყანხაეთის უამგულანში, *ჰუმანიტარული კვლევები, წელიწდეული*, IV (2013), გვ. 227-272 (ე. კოჭლამაზაშვილის თანაავტორობით).
128. *The Image of the Virgin on Sinai Hexptych and the Apse Mosaic of Hagia Sophia, *Dumbarton Oaks Papers*, 69 (2014), p. 369-386.
129. ახლად აღმოჩენილი რელიეფი მცხეთაში, *საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის მაცნე, ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიისა და*

- ხელოვნების ისტორიის სერია*, №1 (2014), გვ. 87-106 (ნ. ჩაკვეტაძესთან ერთად).
130. სინა – კონსტანტინოპოლი. ახალი მონაცემები წმ. სოფიის ტაძრის საკურთხევლის მოზაიკის შესახებ, *გელათის მეცნიერებათა აკადემიის შრომები*, I (2014), გვ. 175-216.
131. უზინარ მოლვაწეთათვის. არიანე ჭანტურია, *საისტორიო კრებული, საისტორიო კრებული*, 4 (2014), გვ. 395-397.
132. გარეჯის მრავალმთის მონასტერთა გამოსახულებები წმ. დავითის ღვაწლში, *ალავერდი*, 5 (2015), გვ. 85-94.
133. ღირსი დავით გარეჯელის დასაკრძალავის ისტორიისთვის, *ალავერდი*, 1/9 (2015), გვ. 93-102.
134. ახალციხის წმ. ჯვრის ეკლესიის ისტორიისთვის, *ძველი ხელოვნება დღეს*, 6 (2015), გვ. 100-105 (ზ. გურჯიძესთან ერთად).
135. მასალები სვეტიცხოვლის მოხატულობის შესწავლისთვის, *გელათის მეცნიერებათა აკადემიის შრომები*, II (2016), გვ. 245-296.
136. მცხეთის წმ. ჯვრის ეკლესიის სტელა, *საისტორიო კრებული*, 5 (2016), გვ. 257-307 (ნ. სიხარულიძესთან ერთად).
137. *Illuminated Liturgical Scrolls in Medieval Georgia. The Gelati Eilitarion, in: S. Brodbeck, A. Nikolaidés, P. Pagès, B. Pitarakis, I. Rapti, E. Youta eds., *Mélanges Catherine Jolivet-Lévy* (Travaux et Mémoires, 20/2) (Paris, 2016), 515-536.
138. ანისის ქართული სიძველეები დიმიტრი ბაქრაძის საველე დღიურში, *ჰუმანიტარული კვლევები. წელიწდეული*, VII (2016), გვ. 323-356 (ქ. ტრაპაიძესთან და თ. ჯალაღანიასთან ერთად).
139. კათოლიკოს ანტონ I-ის უცნობი გამოსახულება, *საისტორიო კრებული*, 6 (2017), გვ. 180-188 (მ. ჭუმბურიძესთან ერთად).
140. ანისი XIX საუკუნის მიწურულს: წმ. გრიგოლ განმანათლებლის ეკლესიაში მართლმადიდებლური ღმრთისმსახურების აღდგენის და მონასტრის დაარსების ცდები. საარქივო მასალები, *გელათის მეცნიერებათა აკადემიის შრომები*, III (2017), გვ. 335-400 (ქ. ტრაპაიძესთან ერთად).

141. ქრისტეფორე კასტელის მიერ შესრულებული ხატები და ფრესკები გურია-სამეგრელოში კრებულში: ზ. სხირტლაძე რედ., *მიჯნაზე: დრო და სივრცე, მეორე საერთაშორისო კონფერენციის მასალები* (თბილისი, 2017), გვ. 127-164 (მ. ჩიხლაძესთან ერთად).
142. *The Stone of Grace in the Gareja Desert, Georgia, in: R. Bartal, N. Bodner, B. Kuhnel eds., *Natural Materials of the Holy Land and the Visual Translation of Place, 500-1500* (Routledge, 2017), p. 94-108.
143. მასალები დერჩის წმ. იოანე ნათლისმცემლის ეკლესიის მოხატულობის შესწავლისთვის, *ძველი ხელოვნება დღეს*, 7 (2017), 114-123 (ა. ჯიქიასთან ერთად).
144. საჰმადინის 1288 წლის ქართული წარწერა ანისში: ფრაგმენტული ტექსტის დადგენის ცდა, *საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის მაცნე, ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოლოგიისა და ხელოვნები ისტორიის სერია*, №2 (2017), გვ. 104-119.
145. წინათქმა, წიგნში: ვ. ჯობაძე, *წერილები* (თბილისი, 2017), გვ. 9-10.
146. ლიპარიტისუბნის ეკლესიის წარწერა, *ქრისტიანულ-არქეოლოგიური ძიებანი*, 9 (2017), გვ. 708-720 (ე. კოჭლამაზაშვილთან ერთად).
147. მასალები ანჩის მაცხოვრისა და წილკნის ღმრთისმშობლის ხატების კვლევის ისტორიისთვის, *გელათის მეცნიერებათა აკადემიის შრომები*, IV (2018), გვ. 211-252 (ი. თეხელაშვილთან ერთად)
148. *History in Images. Donor Figures in Medieval Georgian Art, in *Cultural Interactions in Medieval Georgia*, ed. by Michele Bacci, Thomas Kafenberg, Manuela Studier-Karlsen [Scrinium Friburgense: 41] (Friebourg, 2018), 47-74.
149. კათოლიკოს-პატრიარქ ეტიფანეს 1218 წლის დაკარგული წარწერის ახლად მიკვლეული ფრაგმენტები, *ელენე მეტრეველი 100* (თბილისი, 2018), 301-314.
150. წმიდა მოწამე დედოფალ ქეთევანის გულსაკიდი სანაწილე ბრიტანეთის მუზეუმში, *ალავერდი*, №1 (23) (2019), გვ. 60-63.
151. გარეჯის მრავალმთის სამონასტრო გაერთიანების მოხატულობათა სამეცნიერო კვლევის ისტორიიდან, *გელათის მეცნიერებათა აკადემიის შრომები*, V (2019), გვ. 349-432.

152. ვარძიის „სალიტანიო“ ეკლესიის ფერწერული შემკულობისათვის, *ისტორიანი. სამეცნიერო კრებული მიძღვნილი როინ მეტრეველის დაბადების 80 წლისთავისადმი* (თბილისი, 2019), 779-793.
153. წინათქმა, წიგნში: შალვა ამირანაშვილი, *ნარკვევები ძველი ქართული ხელოვნების ისტორიიდან* (თბილისი, 2019), გვ. 11-12.
154. წინათქმა, წიგნში: *ანისი – ქართული კულტურული მემკვიდრეობა*, ტ. I, რედ. ზაზა სხირტლაძე (თბილისი 2020).
155. ანისის წმ. გრიგოლის ეკლესიის მოხატულობის იკონოგრაფიული და მხატვრული მახასიათებლები, წიგნში: *ანისი – ქართული კულტურული მემკვიდრეობა*, ტ. I, რედ. ზაზა სხირტლაძე (თბილისი 2020), (ნ. ჩაკვეტაძესთან ერთად).
156. ანისის წმ. გრიგოლის ეკლესიის მოხატულობის კონფესიური კუთვნილებისთვის, რედაქტორისგან, წიგნში: *ანისი – ქართული კულტურული მემკვიდრეობა*, ტ. I, რედ. ზაზა სხირტლაძე (თბილისი 2020).
157. ანისის წმ. გრიგოლ პართელის ეკლესიის მოხატულობა, წიგნში: *ანისი – ქართული კულტურული მემკვიდრეობა*, ტ. I, რედ. ზაზა სხირტლაძე (თბილისი 2019), (ნ. ჩაკვეტაძესთან ერთად).
158. ანის-შირაკი და საქართველო წერილობით წყაროებში, წიგნში: *ანისი – ქართული კულტურული მემკვიდრეობა*, ტ. II, რედ. ზაზა სხირტლაძე (თბილისი 2019), (გიორგი ჭეიშვილთან ერთად).
159. ქართული ლაპიდარული და ნაკაწრი წარწერები, წიგნში: *ანისი – ქართული კულტურული მემკვიდრეობა*, რედ. ზაზა სხირტლაძე (თბილისი 2019).
160. ფრესკული წარწერები, წიგნში: *ანისი – ქართული კულტურული მემკვიდრეობა*, რედ. ზაზა სხირტლაძე (თბილისი 2019).
161. ანისის სიძველეები დიმიტრი ბაქრაძის საველე დღიურში, *ანისი – ქართული კულტურული მემკვიდრეობა*, რედ. ზაზა სხირტლაძე (თბილისი 2019), (ქ. ტრაპაიძესთან და თ. ჯალაღანიასთან ერთად).

162. ანისი XIX საუკუნის მიწურულს; მართლმადიდებლური ღმრთისმსახურების აღდგენის ცდები, წიგნში: *ანისი – ქართული კულტურული მემკვიდრეობა*, რედ. ზაზა სხირტლაძე (თბილისი 2019).
163. ნიკოლაი სიხევის საველე დღიურები და მოხსენება, წიგნში: *ანისი – ქართული კულტურული მემკვიდრეობა*, რედ. ზაზა სხირტლაძე (თბილისი 2019).
164. დიმიტრი გორდეევის ჩანახატები, წიგნში: *ანისი – ქართული კულტურული მემკვიდრეობა*, რედ. ზაზა სხირტლაძე (თბილისი 2019).
165. მცხეთის წმ. ჯვრის ეკლესიის ერთი რელიეფის გამო, *ქრონოსი*, 1 (2019), (იბეჭდება).
166. *Book Production in Eleventh-Century Constantinople, *Dumbarton Oaks Papers*, 74 (2020), (იბეჭდება).
167. *Reception of Byzantine Art and Architecture: Georgia, *Oxford Handbook of Byzantine Art and Architecture*, ed. Eellen Schwartz (Oxford, 2020), (იბეჭდება).

რეცენზიები

168. *Eine bemerkenswerte Untersuchung zur Architekturschule der historischen georgischen Provinz Tao-Klardsheti, *Georgica*, Heft 8 (1985), S. 74-76 (დ. თუმანიშვილის თანაავტორობით).
169. ვ. ბერიძე, XVI-XVIII საუკუნეების ქართული საეკლესიო ხუროთმოძღვრება, *კავკასიონი*, 1995, №120, გვ. 9-10.
170. გრ. ფერაძე, უცხოელ პილიგრიმთა ცნობები პალესტინის ქართველი ბერებისა და ქართული მონასტრების შესახებ, *კავკასიონი*, 1996, №14, გვ. 13-14.
171. *W. Djobadze, Early Medieval Georgian Monasteries in Historic Tao, Klarjet'i and Savseti (Forschungen zur Kunstgeschichte und christlichen Archäologie, 17), *Speculum*, vol. 72, No 1 (January 1997), p. 139-140.
172. Annegret Plontke-Lüning, *Frühchristliche Architektur in Kaukasien. Die Entwicklung des christlichen Sakralbaus in Lazika, Iberien, Armenien, Albanien und den Grenzregionen*

- vom 4. bis zum 7. Jahrhundert (Leipzig, 2006), *ჰუმანიტარული კვლევები. წელიწდეული*, II (2011), 291-294 (ბ. სილაგაძის თანაავტორობით).
173. ნარკვევი წმინდა მიწის ქართული სიძველეების შესახებ, *ჰუმანიტარული კვლევები. წელიწდეული*, 6 (2015), გვ. 359-378.

საენციკლოპედიო სტატიები

174. Давид Гареджа, *Православная Богословская Энциклопедия*, т. X (Москва, 2005), с. 419-423 (დ. კლდიაშვილის თანაავტორობით).
175. Грузинская Монументальная живопись, *Православная Богословская Энциклопедия*, т. XIII (Москва, 2006), с. 299-303.
176. Св. Давид и Лукиан Гареджели, *Православная Богословская Энциклопедия*, т. XIII (Москва, 2006), с. 590-594.
177. Джвари, *Православная Богословская Энциклопедия*, т. XIV (Москва, 2006), с. 523-526 (ა. შანშიაშვილის თანაავტორობით).
178. Джручи, *Православная Богословская Энциклопедия*, т. XIV (Москва, 2006), с. 547-548.
179. Св. Додо Гареджели, *Православная Богословская Энциклопедия*, т. XV (Москва, 2007), с. 551-553.
180. Св. Иларион Грузин, *Православная Богословская Энциклопедия*, т. XVII (Москва, 2009), (მ. დოლაჭიძის და ნ. თარხან-მოურავის თანაავტორობით).
181. Art and Architecture: Georgian, *The Oxford Dictionary of the Middle Ages*, ed. By R. E. Bjork, vol. I (Oxford, 2010), p. 165-167.
182. Камень Благодати, *Православная Богословская Энциклопедия*, т. XXX (Москва, 2012), с. 43-44.
183. ახალი შუამთა, *საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია. ენციკლოპედია*, ტ. I (თბილისი, 2015), გვ. 343-348 (მონაზონ ტაბითასთან ერთად).
184. ახტალის მონასტერი, *საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია. ენციკლოპედია*, ტ. I (თბილისი, 2015), გვ. 368-376 (ქ. ქუთათელაძესთან ერთად).
185. გარეჯა, *საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია. ენციკლოპედია*, ტ. II (თბილისი, 2020), გვ. 51-55.

საგაზეთო სტატიები

186. ფრესკის ახალი სიცოცხლე, *ლიტერატურული საქართველო*, 1982, №31, გვ. 12.
187. „ქიმერიონის“ მოხატულობის გახსნა, *მხატვარი*, 1982, გვ. 3.
188. ზოგი რამ სვეტიცხოვლის მოხატულობის შესახებ, *სახალხო განათლება*, 1989, №5-6, გვ. 16.
189. ეროვნული კულტურის საკეთილდღეოდ, *სახალხო განათლება*, 1989, №27, გვ. 15.
190. წმინდა ნინოს სახე ძველ ქართულ ხელოვნებაში, *სამშობლო*, 1990, №2, გვ. 4-5.
191. აღმოჩენილია დღემდე უცნობი კომპლექსი, *საქართველოს რესპუბლიკა*, 1996, 21 დეკემბერი, გვ. 4.
192. Новшества из сокровищницы Давид Гареджи, *Свободная Грузия*, 1997, 1997, N15, с. 3-4.
193. ივრისპირა გარეჯის მონასტრებში, *საქართველოს რესპუბლიკა*, 1997, №322, გვ. 3.
194. კიდევ ერთი უცნობი მონასტერი გარეჯში, *საქართველოს რესპუბლიკა*, 1998, №319, გვ. 4 (შ. ლუკავასა და მ. კიკნაძესთან ერთად).
195. გარეჯის მრავალმთის კვლევა: შედეგები და პერსპექტივები, *საქართველოს რესპუბლიკა*, 21 მარტი, 2000, №137, გვ. 4 (ზ. თვალჭრელიძესთან, დ. ლორთქიფანიძესთან, ე. ნადირაძესთან ერთად).
196. უცნობი ნარკვევი გარეჯის მრავალმთის შესახებ, გამოსაცემად მოამზადა ზაზა სხირტლაძემ, *თბილისის სასულიერო აკადემია*, 2000, №6 (18), გვ. 4-5.
197. საწინდარი ამ ქვეყნად მარად მყოფობისა, *კლიტე დავითისი*, ივნისი, 2007, №6, გვ. 2-3.

მოსხენებათა თეზისები და მასალები

198. XIII საუკუნის ქართული კედლის მხატვრობის ისტორიისათვის (ქობაირის სამონასტრო კომპლექსის ეკვდერის მოხატულობა), *ქართული ხელოვნების ისტორიის ინსტიტუტის XXVI სამეცნიერო სესია, მიძღვნილი გ. ჩუბინაშვილის 95-ე წლისთავისადმი, მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები* (თბილისი, 1981), გვ. 31-33.
199. ბერთუბნის მონასტრის ისტორიისათვის, *თბილისის ახალგაზრდა მეცნიერთა კონფერენციის თეზისები* (თბილისი, 1981), გვ. 54-55.
200. ბერთუბნის ტაძრის მოხატულობის იკონოგრაფიისათვის, *საზოგადოებრივ მეცნიერებათა დარგში ახალგაზრდა მეცნიერთა III რესპუბლიკური კონფერენციის მასალები* (თბილისი, 1981), გვ. 142-143.
201. Фресковая эпиграфика монастырского комплекса Саберееби, *Актуальные проблемы изучения и издания письменных исторических источников, Всесоюзная научная Сессия, Тезисы докладов* (Тбилиси, 1982), с. 83.
202. Опыт реконструкции утраченных частей росписи пещерного храма в Бертубани, *Международный Симпозиум по охране и реставрации пещерных комплексов, Тезисы Докладов* (Тбилиси, 1982), с. 13.
203. ბერთუბნის გამოქვაბული ეკლესიის ზოგი იკონოგრაფიული და სტილისტური თავისებურების შესახებ, *ახალგაზრდა მეცნიერ-ისტორიკოსთა IV რესპუბლიკური კონფერენციის მასალები* (თბილისი, 1984), გვ. 269-271.
204. О корпусе армянских памятников в Грузии, *IV Международный симпозиум по армянскому искусству* (Ереван, 1985), с. 14-15 (ზ. ალექსიძის თანაავტორობით).
205. კედლის მხატვრობისა და მინიატურის ურთიერთობისათვის გარეჯის ფერწერულ სკოლაში, *ახალგაზრდა მეცნიერ-ისტორიკოსთა V რესპუბლიკური კონფერენციის მასალები* (თბილისი, 1986), გვ. 138-139.
206. კირანცი, *თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტის წლიური სამეცნიერო სესია, მიძღვნილი გ. ახვლედიანის 100 წლისთავისადმი, მოხსენებათა თეზისები* (თბილისი, 1987), გვ. 21.
207. 980 წლის წარწერა თელოვანის ჯვარპატიოსანიდან, *კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტის XXV სამეცნიერო სესია, მიძღვნილი ინსტიტუტის დაარსების 30-ე წლისთავისადმი, მოხსენებათა თეზისები* (თბილისი 1988), გვ. 20 (დ. კლდიაშვილის თანაავტორობით).

208. თელოვანის ჯვარპატიოსანის თავდაპირველი მოხატულობა, *ქართული ხელოვნებისადმი მიძღვნილი VI საერთაშორისო სიმპოზიუმი, თეზისები* (თბილისი, 1989), გვ. 153-154.
209. გარეჯის შუა საუკუნეების ნახატი-გრაფიტები, *ქართული ხელოვნებისადმი მიძღვნილი VI საერთაშორისო სიმპოზიუმი, თეზისები* (თბილისი, 1989), გვ. 192-194 (დ. კლდიაშვილის თანაავტორობით).
210. ანისის ტიგრან ჰონენცისეული ეკლესიის მოხატულობა და წმ. გრიგოლ განმანათლებლის ციკლი, *თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტის III წლიური სამეცნიერო სესია, მოხსენებათა თეზისები* (თბილისი, 1989), გვ. 3-4 (ნ. აფციაურის თანაავტორობით).
211. ბრდაძორის სტელის წარწერების შესახებ, *თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტის III წლიური სამეცნიერო სესია, მოხსენებათა თეზისები* (თბილისი, 1989), გვ. 18-19.
212. The Mandylion in Medieval Georgian Literature and Art, *Sixteenth Annual Byzantine Studies Conference, Abstracts of Papers* (Baltimore, 1990), p. 22.
213. Сложение системы росписи в раннесредневековой Грузии, (VI-X cc.), *XVIII Международный Конгресс византистов, Резюме сообщений* (Москва, 1991), с. 1082-1083.
214. The Iconoclastic Controversy and Georgian Art During the 8th-9th cc., *Eighteenth Annual Byzantine Studies Conference, Abstracts of Papers* (Urbana-Champaign, 1992), p. 12.
215. რელიქვიები და ხატები ადრეული შუა საუკუნეების საქართველოში, *ქრისტიანული ცივილიზაცია და საქართველო, კონფერენციის მოხსენებათა მოკლე შინაარსი* (თბილისი, 1994), გვ. 20-23.
216. თეთრი უდაბნოს ეკლესიის ფრესკა, *ქართული ხელოვნების ისტორიის ინსტიტუტის XXXII სამეცნიერო სესია, მოხსენებათა თეზისები* (თბილისი, 1997), გვ. 22-23.
217. Martyrs and Martyria in the Gareja Desert, Georgia, *XXe Congrès International des Études Byzantines, Pre-actes, II, Tables Rondes* (Paris 2001), p. 98

218. ანიკონური მოხატულობები საქართველოში (კვლევის წინასწარი შედეგები), *გელათის მეცნიერებათა აკადემიის წლიური სამეცნიერო სესიის თეზისები*, VI (თბილისი, 2001), გვ. 38-39.
219. წმ. დავით გარეჯელის ცხოვრების ციკლის იკონოგრაფიისათვის (უდაბნოს მონასტრის მთავარი ეკლესიის სადიაკვნეს თავდაპირველი მხატვრობა), *გელათის მეცნიერებათა აკადემიის წლიური სამეცნიერო სესიის თეზისები*, VII (თბილისი, 2002), გვ. 32-36.
220. წმ. ქეთევან დედოფლის გულსაკიდი სანაწილე, *გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ყოველწლიური სამეცნიერო სესიის მოხსენებათა თეზისები*, VIII (თბილისი, 2003), გვ. 49-50.
221. Zacharia, Archbishop of Bana, and Artistic Transmission Between Georgia and Byzantium, *Proceedings of the 21st International Congress of Byzantine Studies, vol. II, Abstracts of panel papers* (London, 2006), p. 255-256.
222. ეროვნულ წმინდანთა იკონოგრაფია და გარეჯის მრავალმთა. წმინდანინოს ცხოვრების ციკლი უდაბნოს მონასტრის მოხატულობაში, *კავკასიოლოგთა I საერთაშორისო კონგრესის მასალები* (თბილისი, 2007), გვ. 164.
223. Vardzia – the Metochion of the Kykkos Monastery in Georgia: Sources and Documents, *IV International Cypriological Congress, Abstracts* (Nicosia, 2008), p. 291-292.
224. გელათის მთავარი ტაძრის ჩრდილო-აღმოსავლეთი ეკვდერის ფრესკა მეფეთა მეფის გამოსახულებით. მასალები, *თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სამეცნიერო კონფერენციის მასალები* (თბილისი, 2008), გვ. 132-133.
225. Illuminated Liturgical Scrolls in Medieval Georgia. The Gelati Iltarion, *Proceedings of the 22nd International Congress of Byzantine Studies, vol. III, Abstracts of Free communications* (Sofia, 2011), p. 352-353 (თ. ქარქაშაძის თანაავტორობით).
226. ფარნაკის ციხის ეკლესია, *VI ქართველოლოგიური სიმპოზიუმის თეზისები* (თბილისი, 2011), გვ. 131-133 (გ. ბაგრატიონთან ერთად).
227. The Central Image of the Virgin on Sinai Hexptych by Georgian Monk Ioane Tokhabi and the Conch Mosaic of Hagia Sophia, *Being in Between: Byzantium in Eleventh Century, LXV Spring Symposium of Byzantine Studies, Abstracts* (Oxford, 2012), p. 15.

228. ანისის წმ. გრიგოლ განმანათლებლის ისტორიისთვის, ტაო-კლარჯეთი, IV საერთაშორისო კონფერენციის თეზისები (თბილისი, 2016), გვ. 48-50, 177-179 (ქ. ტრაპაიძესთან ერთად).